

Ivana Stefanović: VELIKI KAMEN

Ivana Stefanović se temom Hasanaginice i pitanjima odnosa polova na našim prostorima prelomljenim kroz sudbinu ovog lika, bavi još od kompozicije „Ona“ za ženski govorni glas, flautu, klavir, violončelo i elektroniku iz 2008, a na motivima iz ove Simovićeve drame počiva i ostvarenje „U mraku“ za mecosopran i gudače, nastalo ove godine.

Tema ponižene, instrumentalizovane i postvarene žene, tema, kako je autorka sama napisala, „nemoći, tragične krivice, surovosti, stida, usamljenosti, uzaludnosti i smrti, tema nepravedne osude“ koji sustižu ženu, a potom i njenog oponenta u tragediji, muškarca; dakle, ta tema centralne balkanske tragične drame, ophrvava intelekt, osećajni i kreativni svet Ivane Stefanović već barem jednu deceniju.

Da bi se došlo do ovako dejstvenog i sveprožimajućeg umetničkog ostvarenja kao što je Veliki kamen ipak, na samom planu njegovog stvaranja moralo je u jednom značajnom trenutku koji ga je i opredelio, da dođe do selekcije, restrikcije, i redukcije, do mnogih svođenja na bitno, na samu srž odabrane teme i načina na koji će biti elaborirana.

Autorka je odabrala nekoliko desetina redova-stihova iz Simovićeve drame i to na onaj način kako se to radi kada se pravi libreto za kantatu ili opratorijum: nisu u celini aktivirani originalni govornici teksta, tu je osim Hasanaginice i Hasanage barem još mudri „historikus“ Jusuf, već je odabrani tekst koji će da stvori novo umetničko delo raspodeljen na dva principa, muški i ženski, i to onako kako ga je postavila rigidna balkanska patrijarhalna tradicija, i dodeljen je protagonistima, jednom ženskom i jednom muškom glasu. Ostvaren je jasan trag koji vodi do antičke tragedije i to ne samo u odnosu na tematiku i njen osnovni motiv neizbežne sudbine koja pogađa nevine, već i u odnosu na način podele uloga, likove-simbole i formalno oblikovanje dela.

Pitam se, da li je izrazito muzički princip komponovanja Velikog kamena, jer on ima formu runda sa kratkim uvodom i kodom (koji mogu da se nadovežu u petlju, pa da delo neprimetno ponovo počne) analogon je antičkom modelu oblikovanja tragedije, sa činovima, strofama, antistrofama i horskim epodama koje je, (epode) u ovom slučaju, čini mi se, zadržala u svojoj vlasti baš muzika. Jer, zvuk nije ovde „samo“ nosač, ambijentalna podrška ili „slikar“ tekstualnih replika, već zastupa princip opšteg, filozofsko-poetskog sagledavanja sveta u dramaturgiji i drami Velikog kamena. Muzika, odnosno zvučna dimenzija ovde je, u suštini, i metonimija (logička veza) i metafora (analogija) i alegorija. I odatle potiče velika moć ovog dela.

Zvučni materijal, dakle, kao i tekstualni, morao je da prođe strogu selekciju i redukciju pre nego što se uopšte našao u poziciji da bude „komponovan“. On nam dolazi sa raznih strana: to su šum ambijenta, dokumentarni snimci i delovi originalne muzike Ivane Stefanović, a mogu se detektovati kao koračanje, kopanje lopatom, rad točkova, čekrka i vijaka, marširanje, rafali, fijuk vetra i glasovi ptica, ali i kao odlomci originalne Ivanine muzike, komponovane digitalno i delimično dodatno „propuštene“ kroz efekt-procesore. Ponavljanja, najčešće već ugrađena u originalni tonski zapis, kao ritmičke sekvence „brojanja vremena“ (koraci, lopata, točak), „prošivaju“ ukupno zvučanje i daju mu na muzičkom, pa i na značenjskom bogatstvu ritmova. U Velikom kamenu trajno i neprestano rade ritmovi i tempa zvuka s jedne i prozodije glumačkog teksta sa druge strane, oni tvore taj neodoljivi zajednički imenilac pulsa koji, pak, ima svoju dinamiku, složenost i dejstvo čak i van razumevanja onoga što je izgovoreno. Ženski glas ubrzano šapuće i ponavlja svoje foneme u visokom registru, dok muški glas više i otegnuto reži svoje u dubokom.

Složenost Velikog kamena, dakle, počiva u kompoziciono-tehničkom postupku preuzetom iz muzike kojim se njegova zvučna materija organizuje: ponavlja, nadovezuje, naslojava, varira i oneobičava radiofonskim veštinama montaže i digitalnim sredstvima. Odnosno, onako kako se formiraju pedali, ostinata, repetitivne trake raznovrsnog „brojanja vremena“ i „teme“ koje su, u ovom slučaju, glasovi i prozodija glumačkog teksta, ali i zvuci lopate, marša, grmljavine... Tako je i narastao ovaj neobični radiofonski „rondo“, odnosno, savremena antička tragedija.

Radiofonija je autorki omogućila prostornu organizaciju sveukupnog zvuka, pokret dela unutar prostora slušanja, specijalno komešanje zapremine našeg individualnog čula sluha koje se izlaže prostornom komponovanju i rasporedu zvučnih čestica. Tako je osnažena često zapostavljena i zaboravljena peta dimenzija zvuka, njegovo širenje, kretanje i nestajanje u prostoru koje se identifikuje zahvaljujući faznom pomaku prilikom slušanja.

Tematski lokusi Ivane Stefanović ovde su fatalizam, mrak, moć i nemoć, patnja i usamljenost, a naslov, Veliki kamen, preuzet je iz poslednje replike umiruće Hasanaginice. Ti lokusi su prelomljeni kroz prebogat autorkin asocijativni svet, od poetskog jezika Simovićevih stihova – do sugerišuće besede zvukom iz centra realnosti snimljenih šumova, pa još dalje, do govora muzičkih odlomaka koji, više ili manje programski upadljivo, podupiru dramu. Tu se kovitlaju moći metonimijske i metaforičke snage reči i zvuka i narastaju u veliku radiofonsku alegoriju o nesrećnom odnosu polova zasnovanom u našoj balkanskoj patrijarhalnoj tradiciji. Iz fragmenta i fragmentarnog, postupcima ponavljanja i kolažne montaže, izrasta celovito dejstvo i asocijativna moć ove radiofonske poeme.

Ipak, da je reč „samo“ o potčinjenosti i patnji žene na Balkanu, ili na Levantu (odatle nam stiže šum Velikog točka snimljen u Siriji), Ivana Stefanović bi izneverila drugu stranu svoje snažne i uvek budne etičke prirode, a to je savremenost i širina kritike. Nije Veliki kamen samo borba protiv društvene nepravde u odnosu na žene u rigidnim zajednicama celog sveta, već i glas protiv političke amnezije sada i ovde. Radikalno se ističu kako marševski koraci koji svakako ne potiču od opanaka Hasanagininih askera, već od nekih dobro potkovanih čizama, tako i njegove osorne ratničke replike koje je lako mogao da izgovori (i izgovarao ih je) mnogi nekadašnji, pa i sadašnji političar visokog profila: „Dok ja nisam uzeo vojsku u ruke, na šta je, kaži, ova krajina ličila?“

Radiofonija je „opasna“ umetnost. Tu se, zahvaljujući moćima diskurzivnog saopštavanja i metonimijskim moćima terenskog zvuka lako može skliznuti u banalnost „prejake reči“, a odatle, ispasti iz umetnosti. Treba zadržati dubinu i dominantnost iskaza, ali i ostaviti jasne mnestičke i empirijske tragove slušaocu da ih sam prati sopstvenim kreativnim čulom. Treba ga navesti i zavesti, a ne privezati ili pokoriti. Treba zadržati plemenitost duha i visoku nenametljivu funkcionalnost u govoru o disfunkcijama i plebejskoj svesti sveta. Na radikalizam života odgovoriti radikalnom porukom koja će biti oslobađajuća i katarzična, porukom koja će taj sinkretizam stiha i zvuka ne samo dovesti mišljenju i razumevanju, već i usisati u naše potsvesne rizomske puteve koji prethode poimanju.

To je i jedna od osnovnih stvaralačkih konstanti Ivane Stefanović, da ide rubom ponora, ivicom tišine kao bogatstva neizgovorenog, da pravi umetnost „od bilo čega“ sa elegancijom, ukusom i merom i da ta njena kontrolisana i visokoartistička aktivnost proizvede tako dejstvena, dramaturški, energetski i dinamički moćna, a tanana i delikatna umetnička ostvarenja.

Rečima same autorke, a iz njene knjige eseja „Muzika od ma čega“: „Umetnost stvara viškove savesti, svesti i osećanja.“